

Marianna Sztor¹, Anna Jęczmyk¹✉

¹Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Poland

ATAKI TERRORYSTYCZNE A WYBORY MIEJSC WYJAZDÓW TURYSTYCZNYCH

Abstrakt. Ruch turystyczny ma wpływ na budżet wielu państw, jednak zagrożeniem dla niego są ataki terrorystyczne. Niszczą one wizerunek docelowych miejsc turystycznych i zniechęcają do ich odwiedzania. Terroryzm należy do grupy czynników, które ograniczają ruch turystyczny lub powodują jego regresję. Ankiety przeprowadzone wśród respondentów miały na celu zbadanie wpływu zagrożenia atakiem terrorystycznym na ich wybory destynacji turystycznej. Odpowiadający na pytania mieli świadomość zagrożeń, które niesie to niebezpieczne zjawisko dla nich samych i rynku turystycznego.

Słowa kluczowe: terroryzm, zagrożenie, turystyka, destynacja turystyczna

WPROWADZENIE

Turystyka jest jedną z najlepiej rozwijających się dziedzin gospodarki (Panasiuk, 2016). Jej wpływ na budżet dla wielu państw jest znaczący, a ich mieszkańcy są gotowi przeznaczać coraz więcej pieniędzy na podróże (Majewski i Lane, 2003). Swoją ekonomiczną szansę w obsłudze turystów dostrzegają regiony, a nawet całe kraje zasobne w dobra turystyczne (Kunicki, 1976). Turystyka daje szansę na odkrywanie i wykorzystanie posiadanych przez kraj walorów przyrodniczych i kulturowych przynoszących zyski dla gospodarki (Seweryn, 2017). Z gospodarczego punktu widzenia turystyka pełni przede wszystkim funkcje makroekonomiczne. Może stymulować rozwój społeczno-gospodarczy obszarów recepcji turystycznej, a w konsekwencji gospodarki kraju, tworząc wartość dodaną, przez co wpływa na wzrost produktu krajowego brutto, zwiększenie

wpływów dewizowych uzyskiwanych z obsługi ruchu turystycznego, stymulowanie rozwoju przedsiębiorczości i infrastruktury, tworzenie nowych miejsc pracy, zwiększanie dochodów ludności regionów turystycznych, wzrost przychodów firm obsługujących turystów oraz sprzyjanie przedsiębiorczości i innowacjom, a także kształtowanie dochodów budżetowych samorządów lokalnych (Balińska i in., 2014). Gospodarka turystyczna w znacznie głębszym stopniu wpływa na integrację społeczeństw niż inne sektory gospodarki. Przyczynia się też do nawiązywania kontaktów między poszczególnymi ludźmi i kulturami, co może pomóc w tworzeniu silniejszego poczucia tożsamości (Davidson, 1998). Kraje takie jak USA, Francja, Włochy i Hiszpania stały się liderami w czerpaniu dochodów z turystyki (Panasiuk, 2008). Państwa te mają świadomość korzyści z bycia atrakcyjną destynacją turystyczną i wiedzą, jak to wykorzystać. Jednak zagrożeniem dla nich są ataki terrorystyczne, które

✉ dr Anna Jęczmyk, Katedra Turystyki Wiejskiej, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Witosa 45/114B, 61-693 Poznań, e-mail: ajeczmyk@up.poznan.pl

niszczą ich wizerunek i zniechęcają turystów do ich odwiedzenia (Liu i Pratt, 2017).

Celem pracy było określenie, czy według respondentów zjawisko terroryzmu (i potencjalne zagrożenie z niego wynikające) ma wpływ na ich wybory miejsca wyjazdów turystycznych. Niniejsze opracowanie składa się ze wstępu, części dotyczącej materiału i metod badań, przeglądu literatury odnoszącej się do analizowanego zagadnienia, wyników badań, podsumowania i spisu literatury.

MATERIAŁ I METODY

W opracowaniu wykorzystano metodę analizy literatury związanej z omawianym problem oraz metodę ankietową, w której zastosowano kwestionariusz ankiety. Badania empiryczne zostały przeprowadzone na podstawie udostępnionej ankiety na stronie internetowej Survio.pl. Trwały one trzy miesiące, od października do grudnia 2016 roku. Respondenci byli pytani o swoje wyjazdy turystyczne w latach 2014–2016 oraz przed rokiem 2014.

Pierwotnie otrzymano 150 ankiet, jednak dalszej analizie poddano 109 z nich, co stanowiło 73%. Badania nie są reprezentatywne, a jedynie pogładowe. Zgromadzony materiał pierwotny poddano analizie wstępnej oraz analizie statystycznej w programie Statistica 9. Wyniki przeprowadzonych analiz przedstawiono w formie opisowej, graficznej i tabelarycznej.

PRZEGLĄD LITERATURY

Terroryzm jako zagrożenie dla ruchu turystycznego

Terroryzm jest jednym z największych problemów współczesnego świata (Chojnowski, 2017). Najczęściej definiuje się to zjawisko jako użycie lub groźbę użycia przemocy, aby osiągnąć określone cele polityczne (Horgan, 2008; Henderson, 2006). Całkowite koszty terroryzmu można podzielić na dwie kategorie:

- koszty pierwotne lub bezpośrednie: odnoszą się do natychmiastowej szkody spowodowanej aktem terrorystycznym, np. utrata życia, obrażenia, uszkodzenia infrastruktury; są to bezpośrednie koszty w następstwie zdarzenia,
- koszty drugorzędne lub koszty pośrednie: bardziej skomplikowane i mogą obejmować dłuższy okres, np. zakłócenia w gospodarce spowodowane atakiem terrorystycznym lub zagrożeniem i mogą przybrać

formę zwiększonych kosztów bezpieczeństwa, zmienionych wzorców konsumpcji, zmniejszonych bezpośrednich inwestycji zagranicznych, zmniejszonego handlu i mniejszych przyjazdów turystów (Global Terrorism Index, 2014).

Turystyka jest gałęzią gospodarki szczególnie wrażliwą na wszelkie przejawy agresji oraz konflikty wewnątrz państw. Działania terrorystyczne wpływają na decyzje turystów dotyczące kierunków podejmowanych podróży (Araña i León, 2008). Terroryzm należy do tej grupy czynników, które mają wpływ na ograniczenie lub regresję ruchu turystycznego (Sokołowski, 2017). Głównym powodem takiego stanu rzeczy jest brak możliwości zagwarantowania bezpieczeństwa turystom i organizatorom podróży oraz utrudnienia logistyczne w zorganizowaniu pobytu turystycznego na obszarach niebezpiecznych (Tanaś, 2013). Henderson (2006) wyodrębnia cztery rodzaje oddziaływania ataków terrorystycznych na turystów:

- turyści są celem zamachów w docelowym miejscu wypoczynku;
- turyści są celem zamachu podczas podróży pomiędzy miejscem zamieszkania a miejscem wypoczynku;
- turyści nie są celem, ale stają się przypadkowymi ofiarami zamachu;
- turyści nie są ofiarami, ale rozgłos spowodowany zamachem wstrzymuje ruch turystyczny do danego państwa.

Do metod wykorzystywanych przez terrorystów skierowanych przeciwko turystom zaliczyć można przede wszystkim ataki samobójcze, zabójstwa z użyciem broni, zamachy bombowe oraz porwania, zarówno ludzi, jak i środków transportu. Celem ich działania najczęściej jest chęć uzyskania rozgłosu w mediach, a co za tym idzie, zwrócenie uwagi świata na ideologię, którą wyznają. Ugrupowaniom terrorystycznym zależy także na destabilizacji gospodarki kraju, który stał się obiektem ich zamachu (Sönmez i Graefe, 1998). Często ugrupowania terrorystyczne skupiają się jednak na atakowaniu grup turystów, ponieważ stanowią one łatwy cel, na który napaść przynosi szybki rozgłos i wymierne korzyści (Marczak, 2012). Turystów bez trudu można rozpoznać – wyróżniają się oni zachowaniem oraz ubiorem, a ich wypoczynek oraz zwiedzanie obiektów zabytkowych mają charakter masowy (Horner i Swarbrooke, 2004). Dla ugrupowań terrorystycznych dużą rolę odgrywa również to, że atakując turystów zagranicznych, nie ryzykują utraty poparcia miejscowej ludności. Jest to

ważny motyw, który jednocześnie usprawiedliwia działalność terrorystyczną (Marczak, 2012).

Wyjazdy turystyczne łączą się z dużym ryzykiem ucierpienia w zdarzeniach takich jak konflikty zbrojne, kataklizmy czy atak terrorystyczny, a każda destabilizacja w regionie turystycznym odbija się na wielkości ruchu turystycznego, co w konsekwencji może prowadzić do zmniejszenia dochodów z tego tytułu w danym kraju (Szpara i Gwóźdź, 2012). Kiedy zaczęło dochodzić do ataków, touroperatorzy ze względów bezpieczeństwa wycofali się lub ograniczyli swoją ofertę na obszarach zagrożonych agresją (Paczyńska-Jędrycka i Eider, 2017). Zależność ta jest szczególnie istotna dla państw, których budżet w dużej mierze opiera się na dochodach z tej gałęzi gospodarki.

Bepośrednie koszty terroryzmu w sektorze turystyki obejmują zmniejszoną liczbę turystów, co prowadzi do zredukowania wydatków i niższego PKB. Koszty pośrednie powodują redukcję zatrudnienia w sektorze turystycznym i mniejsze środki finansowe na inne branże gospodarki (Global Terrorism Index, 2016).

Stopień, w jakim potencjalni turyści są narażeni na atak terrorystyczny, zależy od ich stosunku do podróży międzynarodowych, poziomu percepcji ryzyka i dochodów (Sönmez i Graefe, 1998). Według Miki i Farcika (2007) czynnikami szczególnie istotnymi dla rozwoju ruchu turystycznego we współczesnym świecie są stabilna sytuacja polityczna oraz bezpieczeństwo w poszczególnych rejonach turystycznych. Przykładem potwierdzającym uzależnienie natężenia ruchu turystycznego od bezpieczeństwa w danym kraju może być atak terrorystyczny na World Trade Center z 11 września 2001 roku, którego konsekwencją było zmniejszenie liczby turystów podróżujących do USA o prawie 20% (z 51,238 mln turystów w roku 2000 do 21,218 mln turystów w roku 2003) (Szpara i Gwóźdź, 2012), co wywołało straty w budżecie USA i spowodowało problemy w gospodarce tak dużego kraju.

Konsekwencją tych wydarzeń, na skutek załamania koniunktury, było zredukowanie przez amerykańskie linie lotnicze zatrudnienia o blisko 80 tys. osób i ograniczenie przewozów o ok. 20%. Ekspertsi przewidywali, iż łączne straty amerykańskich przewoźników powietrznych powstałe po 11 września 2001 roku wyniosą nawet 5 mld USD (Baczwarow i Napierała, 2002).

Podobną zależność można obserwować na przykładzie Egiptu. Państwo to wielokrotnie było celem terrorystów, którzy atakowali zarówno duże miasta (rok 1997:

zamach w Luksorze i atak na Muzeum Egipskie w Kairze), jak i miejscowości typowo turystyczne (rok 2005: zamach w Szarm El Szejk). Podobnie stało się w roku 2002 na indonezyjskiej wyspie Bali, gdzie podczas zamachu terrorystycznego śmierć poniosły 202 osoby, z których zdecydowaną większość stanowili turyści zagraniczni. Atak ten poskutkowało znacznym spadkiem zainteresowania wśród turystów, których w 2000 r. było ponad 1,4 mln, zaś w 2003 r. niespełna 1 mln (Szpara i Gwóźdź, 2012). Wszystkie wymienione przykłady wskazują na jeden z motywów działania terrorystów, którym jest osłabienie gospodarki atakowanego państwa poprzez zmniejszenie do niego ruchu turystycznego oraz uzyskanie rozgłosu w mediach.

Działania terrorystów redukują skłonność ludzi do wyjazdów zagranicznych, co skutkuje rezygnacją z wyjazdu i zmianą miejsca podróży na takie, w którym występuje mniejsze ryzyko wystąpienia zamachu terrorystycznego lub decyzją o spędzeniu wakacji w kraju ojczystym (Lerner i in., 2003). Pizam i Fleischer (2002) uważają, że jeżeli ataki terrorystyczne w danym kraju nie są powtarzalne, turyści mogą wrócić w to miejsce w ciągu sześciu do dwunastu miesięcy.

Jak podaje na podstawie przeprowadzonych badań Sokołowski (2017), liczba turystów w czasie i zaraz po okresie eskalacji zamachów terrorystycznych wyraźnie spadła we wszystkich analizowanych przez niego krajach. Efektem ataków terrorystycznych było też zamknięcie szeregu hoteli w badanych państwach, a także wyraźny spadek liczby nowo wybudowanych i oddanych do użytku obiektów hotelowych (Sokołowski, 2017).

W latach 2008–2014 w krajach, w których nie organizowano ataków terrorystycznych na zwiedzających, turystyka i podróże miały udział 3,6% we wzroście PKB, natomiast tam, gdzie turyści byli celowo atakowani, ten wzrost wyniósł tylko 1,9% (Global Terrorism Index, 2016).

Ataki terrorystyczne zawsze były, są i prawdopodobnie będą zagrożeniem dla osób podróżujących po świecie. Bez wątpienia mają one ogromny wpływ na dochody związane z turystyką w poszczególnych państwach. Ważne, by wszelkie przejawy tego zjawiska spotykały się z natychmiastową reakcją władz i organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo.

WPŁYW ATAKÓW TERRORYSTYCZNYCH NA RUCH TURYSTYCZNY POLAKÓW W LATACH 2014–2016

Polska, jako jedno z niewielu państw na świecie, jest uznawana za miejsce niemal całkowicie niezagrażone atakiem terrorystycznym. Do niedawna za bezpieczne uchodziły również państwa takie jak Francja, Belgia czy Niemcy, jednak ataki terrorystyczne przeprowadzone przez ISIS w ostatnich latach zmieniły tę sytuację. W styczniu 2017 r. powstał raport brytyjskiego Biura Spraw Zagranicznych, który miał na celu zaprezentować turystom względnie bezpieczne miejsca na spędzenie wakacji. Według niego najbardziej zagrożone atakami terrorystycznymi były takie kraje, jak Niemcy, Francja czy Belgia. Najbezpieczniejszymi natomiast destynacjami były m.in. Polska, Czechy oraz Węgry (Zespół wPolityce.pl, 2017).

Analizując badania przeprowadzonych przez Grupę Mondial Assistance, zauważyć można zależność pomiędzy wzrostem liczby zamachów terrorystycznych w różnych częściach świata, w tym popularnych miejscach turystycznych, takich jak Egipt, Turcja czy Francja, a obawami polskich turystów dotyczącymi opuszczenia kraju w celach wypoczynkowych¹. W sezonie urlopowym 2016 r. wyjazd turystyczny zaplanowało 17,3 mln Polaków, jednak w związku z rosnącą obawą przed atakiem terrorystycznym, wakacje w kraju postanowiło spędzić aż 12,5 mln obywateli. Jest to o 1,8 mln więcej niż w 2015 r. Oznacza to, że wielu Polaków zrezygnowało z zagranicznego wyjazdu turystycznego i zdecydowało się spędzić urlop w Polsce lub całkowicie zaniechało wypoczynku (Grupa Mondial Assistance, 2016).

Jak pokazują badania Latosińskiej (2016), przeprowadzone w latach 2009, 2012 i 2014, można zauważyć tendencję spadkową wyjazdów Polaków do Egiptu, Turcji i Tunezji, a także wzrost popularności europejskich kurortów, takich jak Grecja czy Hiszpania. Autorki tego opracowania podkreślają również, że destabilizacja polityczna, terrorizm i brak bezpieczeństwa z tym związany powodują mniejszą liczbę wyjazdów oraz osłabienie gospodarcze tychże destynacji.

WYNIKI

Badania przeprowadzono od października do grudnia 2016 roku, a respondenci byli pytani o swoje wyjazdy

turystyczne przed rokiem 2014 oraz w latach 2014–2016. Otrzymano 150 ankiet, jednak z powodu błędów 41 z nich zostało odrzuconych, więc ostatecznie dalszej analizie poddano ich 109. Na 66,9% odpowiedziały kobiety, a pozostałe 33,1% wypełnili mężczyźni (tab. 1).

Tabela 1. Charakterystyka respondentów

Badana cecha	% odpowiedzi
Płeć	
Mężczyźni	33,1
Kobiety	66,9
Wiek	
18–25 lat	21,1
26–35 lat	32,1
36–45 lat	29,4
46–55 lat	4,6
56–65 lat	11,09
powyżej 65 lat	0,9
Sytuacja życiowa	
Osoby w związku	51,4
Posiadający dzieci	50
Miesięczny dochód	
do 1000 zł	5,5
1001–2000 zł	20,2
2001–3000 zł	22,9
3001–4000 zł	18,3
powyżej 4000 zł	33,0
Miejsce zamieszkania	
miejsowość do 10 tys. mieszkańców	15,6
miejsowość do 50 tys. mieszkańców	6,4
miejsowość do 200 tys. mieszkańców	2,8
miejsowość do 500 tys. mieszkańców	6,4
miejsowość powyżej 500 tys. mieszkańców	68,8
Osoba, z którą podróżują	
Partner/partnerka	50
Znajomymi	25,7
Dzieci	14,7
Samotnie lub z rodzicami	9,6

¹ <http://www.mondial-assistance.pl/biznes/>. Pobrane 12.04.2017 r.

Źródło: opracowanie własne.

Jeśli chodzi o strukturę wiekową, największą grupą respondentów była ta w przedziale wiekowym od 26 do 35 lat – 32,4%, zaś najmniejszą grupę stanowiły osoby powyżej 65 roku życia – 0,9% badanych. Większość ankietowanych, bo 51,4%, to osoby pozostające w związku, a 50% badanych miało dzieci (jedno, dwoje lub troje).

Zdecydowana większość, bo 68,8%, ankietowanych to mieszkańcy dużych miast (powyżej 500 tysięcy mieszkańców), drugą pod względem wielkości grupą (15,6%) były osoby zamieszkujące małe miejscowości do 10 tysięcy mieszkańców.

Wśród ankietowanych 33% deklarowało dochody na poziomie większym niż 4000 zł, zaś najmniej, bo tylko 5,5% zaznaczyło najniższy dochód – do 1000 zł.

Zapytano respondentów, z kim podróżują za granicę. Najczęściej badani wyjeżdżali z partnerem lub partnerką – 50%, ze znajomymi – 25,7%, z dziećmi 14,7%, a najmniej z nich podróżowało samotnie bądź z rodzicami – 9,6%.

Podczas badań zapytano respondentów o ich wybór miejsca spędzania wakacji: w kraju czy za granicą. Większość decyduje się na kierunki poza granicami Polski (58,7%). Biorąc pod uwagę częstotliwość ich zagranicznych wyjazdów, 47,7% badanych wyjeżdża za granicę raz w roku, 29,7% dwa razy do roku, a 18,3% więcej niż dwa razy, a tylko 4,6% w ogóle nie opuszcza kraju.

Osoby wyjeżdżające za granicę zapytano o rok ich ostatniego wyjazdu wakacyjnego. Aż 72,5% osób udało się w taką podróż w celach wypoczynkowych w 2016 r., natomiast 14,7% było poza granicą Polski w latach 2014–2015, a 12,8% przed 2014 r. Wśród tych osób aż 87,2% badanych wyjeżdżało w celach wypoczynkowym, 45% w celach krajoznawczych, 21,2% uprawiało turystykę sportową, a jedynie 2,8% uczestniczyło w turystyce religijnej. W przypadku podróży zagranicznych 70,6% respondentów wybrało jako środek transportu samolot, 15,6% samochód, a 8,3% podróżowało autokarem. Mniejszą popularnością cieszyły się podróże statkiem lub promem oraz inne środki komunikacji (np. autostop).

Ponad 80% ankietowanych zwracało uwagę na prawdopodobieństwo wystąpienia ataku terrorystycznego w miejscu ewentualnej destynacji turystycznej. Wśród pytanych aż 72,5% respondentów obawiało się ataku terrorystycznego w miejscu, które wybrali na swój wypoczynek.

Wśród badanych 54,1% osób zrezygnowałoby z opłaconego już wcześniej zagranicznego wyjazdu turystycznego, gdyby istniało tam potencjalne zagrożenie

Tabela 2. Kraje zagrożone atakiem terrorystycznym według badanych w procentach

Kraje	% odpowiedzi
Turcja	18,8
Egipt	16,8
Francja	12,9
Tunezja	9,9

Źródło: opracowanie własne.

wystąpienia ataku terrorystycznego, aż 31,2% nie miało pewności co do swojego zachowania w tej sytuacji, a jedynie 14,7% z nich wybrałoby się na wakacje w to miejsce mimo zagrożenia.

Jeśli chodzi o kraje, które zdaniem respondentów były najbardziej narażone na ataki terrorystyczne, na pierwszym miejscu wymieniono Turcję, następnie Egipt i Francję (tab. 2). Ankietowani wskazywali również na takie państwa, jak Niemcy, Izrael, Stany Zjednoczone Ameryki, Wielką Brytanię oraz Belgię.

Dla 53,2% badanych współczesny terroryzm miał wpływ na wybór destynacji turystycznej.

Po 2014 r. aż 83,9% respondentów nie wyjeżdżało na wakacje do krajów arabskich, a jeżeli już zdecydowali się na ten kierunek, to pomijając Tunezję (tab. 3).

Coraz częstsze i nagłościane w mediach informacje o atakach terrorystycznych nie wpływały na opinię 55,1% ankietowanych. Jedynie 9,2% badanych było zaniepokojonych tymi informacjami medialnymi.

Przed wyjazdem turystycznym 67,9% ankietowanych zwracało jednak uwagę na ostrzeżenia Ministerstwa Spraw Zagranicznych dotyczące kraju, do którego się wybierają.

Tabela 3. Wyjazdy turystyczne respondentów do wybranych krajów arabskich przed 2014 r. i w latach 2014–2016 w procentach

Wyjazdy turystyczne	Przed 2014	Lata 2014–2016
Wyjazdy ogólnie do krajów arabskich	57,8	16,1
Wyjazdy do Turcji	66,0	29,8
Wyjazdy do Egiptu	60,0	29
Wyjazdy do Tunezji	46,0	15,3

Źródło: opracowanie własne.

Zapytano respondentów o ich zdanie na temat wpływu terroryzmu na turystykę. Aż 93,6% z nich uważa, że działania terrorystów mają wpływ na turystykę, a aż 68% badanych twierdzi, że turyści ze względu na strach przed atakami mogą przestać odwiedzać kraje zagrożone atakami. Ponadto pojawiały się odpowiedzi sugerujące wzrost cen ofert turystycznych w krajach potencjalnie bezpiecznych.

Dla 94% ankietowych Polska jest krajem bezpiecznym pod tym względem, prawdopodobnie dlatego, że nie doszło tu do ataku terrorystycznego.

PODSUMOWANIE

Respondenci wskazali, że według nich zjawisko terroryzmu jest potencjalnym zagrożeniem dla branży turystycznej i ma wpływ na ich wybory destynacji turystycznej. Jak pokazują wyniki przeprowadzonych badań, ankietowani ograniczali swoje wyjazdy turystyczne do miejsc, w których w przeszłości były przeprowadzane ataki terrorystyczne.

W kontekście rozwoju branży turystycznej dużego znaczenia nabrała wrażliwość ruchu turystycznego na ataki ze strony grup terrorystycznych. Turystyka, w szczególności masowa, jest stosunkowo łatwym i atrakcyjnym celem zamachowców, a jej przestrzenna koncentracja i potencjalne zainteresowanie mediów przyciąga uwagę terrorystów. Wykorzystują oni chaos i dezorganizację, do których dochodzi po zamachu, aby wywołać strach i poczucie zagrożenia zarówno wśród turystów, jak i obywateli danego kraju. Współczesne organizacje terrorystyczne coraz częściej obierają sobie za cel miejsca licznie odwiedzane przez turystów. Zamachowcy już dawno przestali skupiać swoje działania jedynie na krajach muzułmańskich i coraz częściej dokonują ataków w państwach dotychczas uważanych za bezpieczne, takich jak Francja, Niemcy, Belgia czy Wielka Brytania. Negatywne skutki działań terrorystycznych często mają bezpośrednie odzwierciedlenie w zmniejszeniu ruchu turystycznego danego państwa i w konsekwencji mniejszych wpływów z tego tytułu do jego budżetu.

LITERATURA

Araña, J. E., León, C. J. (2008). The impact of terrorism on tourism demand. *Ann. Tourism Res.*, 35 (2), 299–315.
<https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.08.003>

- Balińska, A., Sieczko, A., Zawadka, J. (2014). *Turystyka. Wybrane zagadnienia*. Warszawa: Difin.
- Baczwarow, M., Napierała, T. (2002). Wpływ wydarzeń 11 września 2001 r. na turystykę światową. *Turystyka i Hotelarstwo*, 1, 75–90.
- Chojnowski, L. (2017). The origins and waves of terrorism. *Scientific Journal WSFiP*, 4, 167–178. <https://doi.org/10.19192/wsfi.p.sj4.2017.10>
- Davidson, R. (1998). *Travel and Tourism in Europe*. Second Edition. Harlow: Longman.
- Global Terrorism Index 2014 (2014) Measuring and understanding the impact of terrorism The Institute for Economics and Peace. Pobrane z: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/04/Global-Terrorism-Index-Report-2014.pdf>.
- Global Terrorism Index 2016 (2016). Measuring and understanding the impact of terrorism The Institute for Economics and Peace. Pobrane z: <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/02/Global-Terrorism-Index-2016.pdf>
- Grupa Mondial Assistance (2016). Wpływ terroryzmu na rynek turystyczny. PRNews. Pobrane 20 sierpnia 2018 z: <https://prnews.pl/wplyw-terroryzmu-na-rynek-turystyczny-8427>
- Henderson, I. C. (2006). *Tourism Crises, Causes, Consequences and Management*. Boston: Butterworth–Hainemann.
- Horgan, J. (2008). *Psychologia terroryzmu*. Warszawa: PWN.
- Horner, S., Swarbrooke, J. (2004). *International Cases In Tourism Management*, Boston: Butterworth–Heinemann.
- Kunicki, K. (1976). *Turystyka: wszystko o...* Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Latosińska, J. (2016). Wyjazdy turystyczne w latach 2009–2014 na przykładzie łódzkiego biura podróży – agenta turystycznego. *Ekon. Probl. Turyst.*, 2(34), 9–20. <https://doi.org/10.18276/ept.2016.2.34-01>
- Lerner, S., Gonzalez, R. M., Small, D. A., Fischhoff, B. (2003). Effects of fear and anger on perceived risks of terrorism: A national field experiment. *Psychol. Sci.*, 14(2), 144–150. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.01433>
- Liu, A., Pratt, S. (2017). Tourism's vulnerability and resilience to terrorism. *Tour. Manag.*, Vol. 60(C), 404–417. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.01.001>
- Majewski, J., Lane, B. (2003). *Turystyka wiejska i rozwój lokalny*. Warszawa: Fundacja Demokracji dla Edukacji.
- Marczak, M. (2012). Wpływ terroryzmu na rozwój turystyki międzynarodowej. *Zesz. Nauk. Uni. Szczec.*, 738, *Ekon. Probl. Turyst.*, 20, 89–102.
- Mika, M., Faracik, R. (2007). *Międzynarodowy ruch turystyczny*. W: W. Kurek (red.), *Turystyka* (s. 66–70). Warszawa: PWN.
- Paczyńska-Jędrycka, M., Eider, J. (2017). Turystyka w obliczu terroryzmu. *Handel Wewnętrzny*, 4(369), 196–205.
- Panasiuk, A. (2008). *Ekonomika turystyki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Panasiuk, A. (2016). Polityka Unii Europejskiej w oddziaływaniu na wielkość i strukturę popytu turystycznego. *Współczesne Problemy Ekonomiczne*, 13, 113–122. <https://doi.org/10.18276/wpe.2016.13-10>
- Pizam, A., Fleischer, A. (2002). Severity Versus Frequency of Acts of Terrorism: Which Has a Larger Impact on Tourism Demand? *J. Travel Res.*, 40(3), 337–339. <https://doi.org/10.1177/0047287502040003011>
- Seweryn, R. (2017). Wkład turystyki w PKB Polski na tle innych krajów Unii Europejskiej, *Handel Wewnętrzny*, 4(369), t. II, 220–232.
- Sokołowski, J. (2017). Wpływ ataków terrorystycznych na popyt i podaż w usługach turystycznych. *Pr. Nauk. Uniw. Ekon. Wroc.*, 487, 283–292.
- Sönmez, S., Graefe, A. (1998). Influence of Terrorism Risk on Foreign Tourism Decisions. *Ann. Tourism Res.*, 25 (1), 112–144. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(97\)00072-8](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(97)00072-8)
- Szpara, K., Gwóźdź, M. (2012). Współczesne formy terroryzmu jako zagrożenie dla światowej turystyki. *Zesz. Nauk. Uniw. Szczec.*, *Problemy Usług*, 83, 108–110.
- Tanaś, S. (2013). Znaczenie ludobójstwa i terroru w turystyce poznawczej. *Turyzm*, 23 (1), 7–16.
- Zespół wPolityce.pl (2017). Jak wygląda mapa zagrożenia terrorystycznego w Europie? Polska wśród najbezpieczniejszych państw. Co na to Merkel, Juncker i Tusk? wPolityce.pl. Pobrane 4 lipca 2019 z: <https://wpolityce.pl/polityka/343216-jak-wyglada-mapa-zagrozenia-terrorystycznego-w-europie-polska-wsrod-najbezpieczniejszych-panstw-co-na-to-merkel-juncker-i-tusk>

TERRORIST ATTACKS AND THE CHOICE OF TOURIST DESTINATION

Abstract. Tourism has an impact on the budget of many countries, but terrorist attacks pose a threat to tourism. They destroy the image of tourist destinations and discourage tourists from visiting them. Terrorism belongs to the group of factors that limit or cause regression of tourist traffic. A survey was conducted among the respondents, which aimed to examine, in their opinion, the impact of terrorism on their choices of tourist destination. The respondents were aware of the dangers of this dangerous phenomenon for themselves and tourism.

Keywords: terrorism, threat, tourism, tourist destination